

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE MUHABBET KANUNLARI

Lütfi ALICI*

ÖZET

Aşk, insanlık tarihinin en değişmez duygularından biridir. Bu özelliği itibarıyla bütün dünya edebiyatlarında olduğu gibi bizim edebiyatımızın da ana teması olmuştur. Edebiyatımızda hem ilahî hem de mecazi boyutta ele alınan bu kavram etrafında zamanla geniş bir aşk edebiyatı meydana getirilmiştir. Şairler, aşkı konu alan şiirlerinde âşıklık anlayışlarını, aşkın adap ve erkânını muhabbet kanunları hâlinde ortaya koymuşlardır. Şairlerin birer âşik olarak dile getirdikleri bu muhabbet kanunları, klasik Türk şiirinde kabul gören aşk anlayışını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk şiiri, aşk, âşik, âşıklığın adap ve erkânı, muhabbet kanunları.

Aşk, Arapça bir kelime olup aslı “ışk”tır. Lügatlerde; muhabbet-i müfrita, alâka, gönül verme¹; seveda, muhabbet, iptilâ²; şiddetli ve aşırı sevgi; bir kimsenin kendisini tamamen sevdiğine vermesi, sevgilisinden başka güzel görmeyecek kadar ona düşkün olması³; sevginin son mertebesi, sevginin insanı tam olarak hükmü altına alması, varlığın aslı ve yaratılış sebebi⁴ olarak tanımlanmaktadır. Yine lügatlerde aşk kelimesinin aynı kökten olan ve sarmaşık anlamına gelen “aşeka” ile yakından ilgili olduğu belirtilir. Buna göre sarmaşığın kuşattığı ağacın suyunu emmesi, onu soldurup zayıflatması ve bazen kurutması gibi aşırı sevgi de sevenin sevdiğinden başkasıyla ilgisini kestiği, onu sarartıp soldurduğu için bu

---

* Yard. Doç. Dr., KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / lutfialici@mynet.com

¹ Hüseyin Kâzım Kadri, *Türk Lügati*, TDK Yayınları, İstanbul 1945, III, 507.

² Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 937-938.

³ Süleyman Uludağ, “Aşk” *TDVİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, IV, 11.

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1991, s. 58.

duyguya aşk denilmiştir.⁵ Aynı hâli ifade etmek için sevgi, sevda, mihr ve muhabbet kelimeleri de kullanılmıştır.

Aşk, sevginin son mertebesidir. Sevginin aşka yükselişi şu kademelere sonra gerçekleşir: 1. *Meveddet*: Sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunması. 2. *Hevâ*: Sürekli olarak gözyaşı döktüren sevda. 3. *Hillet*: Sevgi ile sermest olmak, dostluğun kemal mertebesi. 4. *Mahabbet*: Kötü huylardan arınma ve güzel huylarla donanma suretiyle sevgiliye layık olmak ve yaklaşmak. 5. *Şegaf*: Kalbi yakan ateşli sevgi. 6. *Hüyâm*: Seveni çıldırtan sevgi, sevgilinin kulu, kölesi olma. 7. *Vâleh*: Sevilenin güzelliğini seyrederken kendinden geçme, sarhoş olma. 8. *Aşk*: Sevenin sevilende kendini yok etmesi; aşkın aradan kalkması, her şeyin sevilenden ibaret olması hâli.⁶

Sevgi ile aşk arasındaki fark hâkimiyet derecesinden anlaşılır. İnsan gönlündeki hâle hâkim olabiliyorsa buna sevgi denir. Ama gönüldeki hâl insana hâkim ise onun adı aşk olur. Sevgide irade vardır, ama aşkta irade elden gider.⁷

İslami literatürde aşk, ilahî ve beşerî olmak üzere başlıca iki anlamda kullanılmış, genellikle ilahî aşka hakiki aşk⁸, beşerî aşka da mecazi aşk⁹ denilmiştir. Kur'an-ı Kerim ve sahih hadis kitaplarında aşk kelimesi geçmemektedir. Bu sebepten ilk dönem mutasavvıfları ilahî aşkı ifade için Kur'an-ı Kerim'de geçen *hubb*¹⁰ kelimesinin müştaklarını -özellikle muhabbet kelimesini- kullanmışlardır.¹¹ Zamanla aşk ve muhabbet kelimeleri hem ilahî aşkı hem de beşerî aşkı ifade edecek şekilde yan yana kullanılır olmuştur. Mutasavvıf şair Eşrefoğlu Rûmî'nin aşk redifini taşıyan aşağıdaki şiiri buna güzel bir örnektir.

⁵ Süleyman Uludağ, a.g.md, s. 11.

⁶ Süleyman Uludağ, a.g.e, s. 58-59; Aşkın türleri ve mertebeleri hususunda İbn Arabî tasnifi için bk. İbn Arabî, *İlahî Aşk* (çev.: Mahmut Kanık), 2. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 1992.

⁷ Uludağ, a.g.e, s. 58-59; İskender Pala, ...*Ve Gazel Yeniden Şiir Şerhleri*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2001, s. 16-17.

⁸ Allah'ın kulu, kulun da Allah'ı sevmesidir. bk. Uludağ, a.g.e, s. 59.

⁹ İnsanın insanı veya diğer yaratıkları sevmesidir. bk. Uludağ, a.g.e, s. 59-61.

¹⁰ bk. *Kur'an-ı Kerim*, Bakara 165-177-190, Mâide 54. ayetler.

¹¹ Süleyman Uludağ, a.g.md, s. 11; Beşir Ayvazoğlu, *Aşk Estetiği*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2000, s. 62.

Cihânı hîçe satmaktır adı aşk
Döküp varlığı gitmektir adı aşk

Elinde sükkeri ayruğa sunup
Ağuyu kendi yutmaktır adı aşk

Belâ yağmur gibi gökten yağarsa
Başını ana tutmaktır adı aşk

Bu âlem sanki oddan bir denizdir
Ana kendini atmaktır adı aşk

Var Eşrefoğlu Rûmî bil hakikat
Vücûdu fânî etmektir adı aşk^{12*}

Mutasavvıflar, “Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım.” kutsi hadisinden hareketle yaratılışa sebep olarak aşkı gösterirler.¹³ Onlara göre, evvel aşk vardı ve kâinatın yaratılışına sebep oldu. Bundandır ki, gökler; yaratıldı yaratılalı aşk dalgasıyla dönmektedir. Eğer aşk olmasaydı dünya donar kalırdı.¹⁴ Her şey aşk esası üzerine kurulu bir nizam içinde cereyan etmektedir. Bu sebepten mutasavvıflar, Allah’ı bilmeyi ve tanımayı aşk yoluyla gerçekleştirmek isterler. Onlar, insanda Allah sevgisinin yaratılıştan olduğuna inandıkları için âşıklıklarının da ezal meclisinden başlatırlar.¹⁵ Bu etki ile beşerî aşkı işleyen şairlerin çoğu da âşıklığını ruhlar âlemindeki aşinalığa dayandırır. Aşk, âşiğe ezalde sunulmuştur. Yaratılıştaki özüne aşk katılan âşık, sevdiğini ilk defa bezm-i eleste görmüş ve sevmiştir.

Âşinâlık ezalîdür aramızda çün kim
Bakma ey şâh-ı cihân bendene bigâne gibi¹⁶

*Ey sevgili, aramızdaki aşinalık ezalî olduğu için kölene yabancı
gibi bakma.*

¹² Mustafa Kara, *Eşrefoğlu Rumi*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 131.

* Şiir ve beyit örneklerinin imlâsında örneklerin alındığı kaynakların imlâsı esas alınmıştır. Aynı hususa kaynakların yazımında da uyulmuştur.

¹³ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, Tarihsiz, I, 51; Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.*, s. 56, 66.

¹⁴ Mevlâna, *Mesnevi*, (çev: Veled İzbudak, Adülbaki Gölpınarlı), MEGSB Yayınları, İstanbul 1988, V, 314.

¹⁵ İskender Pala, *a.g.e.*, s. 51.

¹⁶ Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvanı'nın Tenkitli Metni*, AKM Yayınları, Ankara 1991, s. 544.

Benüm derdüm senün ışkundur iy dost
Elestden olmuşam ol derde mu'tâd¹⁷

*Ey dost, benim derdim senin aşkımdır. Ben bu derde bezm-i eleste
alıştım.*

Ger sorarsan tâ-ezelden neydüğün keyfiyyetüm
Bâde-i ışk ile tahmîr eylemişler tînetüm¹⁸

*Eğer benim aşımı sorarsan mayamı ta ezelde aşk badesiyle
yoğurmuşlar.*

Bezm-i eleste başlayan bu aşk serüveni ana rahminde de devam eder.
Ana rahminde sureti belli olur olmaz muhabbet kuşağını kuşanan âşık, ta
oradan ciğer kanı yutmaya başlar.

Ana rahminde benim şol dem ki sûret bağladı
Bir sanem yâdına zünnâr-ı mahabbet bağladı¹⁹

*Vücudum ana rahminde oluşmaya başlayınca bir güzelin yâdına
muhabbet kuşağı bağladı.*

Aşk-ı nigâr ile düşeli ana rahmine
Hunâbe-i ciğerdir o demden gîdâ bana²⁰

*Sevgilinin aşkıyla ana rahmine düştüğüm andan beri gıdam ciğer
kanıdır.*

Âşığın ezelden ebede uzanan aşk yolculuğunda dünya en önemli
menzillerden biridir. Aşk uğruna başların verildiği, canların alındığı;
âşığın aşkıyla imtihan edildiği dünya, ceylanların erkek arslanları avlayıp
karşılarında tir tir titrettikleri bir muhabbet meydanıdır.

Nice şîr-i merdi kim gözün âl ile sayd itdi
Cihânda görmedi kimse bu resme şîr-gîr âhû²¹

*Senin gözün hile ile nice erkek arslanı avladı. Kimse dünyada
böylesi arslan tutan bir ceylan görmedi.*

¹⁷ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 384.

¹⁸ Yaşar Aydemir, *Behiştî Divanı*, MEB Yayınları, Ankara 2000, s. 425.

¹⁹ Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 301.

²⁰ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 92.

²¹ Ahmet Atillâ Şentürk, "Ahmedî" *Osmanlı Şiiri Antolojisi*, YKY, İstanbul 1999, s. 10.

Şîrler pençe-i kahrımda olurken lertzân
Beni bir gözleri âhûya zebûn etdi felek²²

Arsanlar benim kahredici pençemde titrerlerken, felek beni bir gözleri ahuya yenik düşürdü.

Zülfi bir ejderdür itmiş niçe Rüstemler zebûn
Çeşmi bir âhûdur olmuş şîrler nahcîr ana²³

Zülfü nice Rüstemleri aciz etmiş bir ejderdir. Çeşmi öyle bir ahudur ki, ona nice arsanlar av olmuştur.

Bildim alınca gönlümü Fıtnat o çeşm-i şûh
Şîri bu deştin olmada sayd âhuvânına²⁴

Fıtnat, o şuh göz gönlümü alınca muhabbet çölünde arsanların ahulara av olduklarını anladım.

Klasik Türk şiirinde şair, bu muhabbet meydanına baş koyup can veren âşık tipini kendisine mal eder. Bu hüviyetle karşımıza çıkan şairler, eserlerinde; aşk anlayışlarından bahsederlerken âşıklığın adap ve erkânını muhabbet kanunları hâlinde ortaya koymuşlardır. Âşıklık iddiasıyla muhabbet meydanına çıkan insan, âşıklığın adap ve erkânını bilmeli ve âşıklar tarafından benimsenen muhabbet kanunlarına uymalıdır. Şairler arasında kabul gören ve klasik Türk edebiyatının aşk anlayışını²⁵ yansıtan muhabbet kanunlarından dikkat çekenleri şunlardır:

1. Aşkın başlangıcı dert almak, sonu ise can vermektir. Âşık, aşk yolunda sevgilisi uğruna gönlünü, aklını ve canını vermelidir. Aşk derdinde olan âşık baş derdinde olmamalıdır.

Hâlât-ı aşka gerçe nihâyet denilmedi
Derd almak ibtidâdır u cân vermek intihâ²⁶

Aşkın hâlleri nihayetsiz ise de başı dert almak sonu da can vermektir.

²² Mustafa İsen, A. Fuat Bilkan; "Yavuz Sultan Selim", *Sultan Şairler*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 117.

²³ Mustafa Çıpan, *Fasih Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*, MEB Yayınları, İstanbul 2003, s. 263.

²⁴ Recâizâde Ahmed Cevdet, *Nevâdirü'l-Âsâr Fî Mütâla'ati'l-Eş'âr*, (hızl: Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Mehmet Sarı) Ankara 1998, s. 363.

²⁵ Klâsik Türk edebiyatının aşk anlayışı konusunda mesneviler, hiç şüphesiz ihmal edilemeyecek kaynaklardır. Bu çalışma makale boyutunu aşacağı düşüncesiyle di- vanlarla sınırlandırılmıştır.

²⁶ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *Şeyhî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 98.

Ey râh-ı aşka hadd ü nihâyet bulam diyen
Cân vermek ibtidâdır ana yokdur intihâ²⁷

Ey aşk yolunun sınır ve sonunu bulmak isteyen; bu yolun başlangıcı can vermektir, sonu ise yoktur.

Ey bana râh-ı ışka diyen var mı intihâ
Bilmezin ötesin ana ölmekdür ibtidâ²⁸

Ey bana aşk yolunun sonu var mı diyen, ötesini bilmem ama başlangıcı ölmektir.

Elin yu kendi kanından dilâ teslim kıl cânı
Tarîk-i aşka girdinse budur âyîn ü erkânı²⁹

Ey gönül, kendi kanından elimi yu/vaz geç ve canımı teslim et. Aşk yolunun ayin ve erkânı budur.

Ol civân-bahtın yoluna akl u cân u dil fedâ
Aşk yolunda nasîhat böyle kıldı pîrimiz³⁰

Pirimiz aşk yolunda o talihli sevgili uğruna aklı, canı ve gönlü feda etmeyi nasihat etti.

2. Âşık, sadık olmalı, sevdiğinin güzellik çağı geçse bile sevdiğinden başkasına meyletmemelidir. Âşık, sevdiğinin sevdiğini sevmeli ve onun rızası için kendi rızasını terk etmelidir.

Yârdan gayrıya ey Yahyâ tenezzül eyleme
Alçaga urma sakın âşıklığun unvânını³¹

Ey Yahyâ, yârdan başkasına tenezzül eyleme. Âşıklığım şanıma aşağı düşürmekten sakın!

Heyhât kanı dünyede bir âşık-ı sâdık
Kim terk ola mahbûbı rızâsında rızâsı³²

Ne yazık! Dünyada sevdiğinin rızası için kendi rızasını terk eden sadık âşık hani?

²⁷ Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 122.

²⁸ Yaşar Aydemir, *a.g.e.*, s. 232.

²⁹ Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 314.

³⁰ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 177.

³¹ Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Divan Tenkidli Basım*, İÜEF Yayınları, İstanbul 1977, s. 582.

³² Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 43.

Geçmekle devr-i hüsnü geçilmez o şûhdan
Geçmiş zamânı bir nazar-ı tâm tâzeler³³

Sevgilinin güzelliği devri geçmekle ondan geçilmez. Geçen zamanı muhabbet dolu bir bakış yeniden tazeler.

3. Âşık, âşıklığından dolayı kendisine herkesin hatta sevgilinin bile düşman olabileceğini bilmeli ve bütün düşmanlıkları göze alabilmelidir. Bu düşmanlıklara karşı intikam peşinde olmamalı, âşıklık mezhebinde intikama rıza olmadığını bilmelidir.

Felek düşmen adû düşmen o şûh-ı dil-sitân düşmen
Olurmuş âşık-ı mazlûm-ı ıška hep cihân düşmen³⁴

Aşk zulmüne uğrayan âşığa felekten sevgiliye kadar herkes hatta bütün cihan düşman olurmuş.

Rızâ yok intikâma mezheb-i uşşâkda yohsa
Bir âh ile cihânı eylemek ber-bâd kâbildir³⁵

Âşıklık mezhebinde intikama rıza yoktur. Yoksa bir ah ile cihanı vuran eylemek mümkündür.

4. Âşık, sevgilinin derdini safâ, cevriyi vefa bilmeli ve bu cevri ü cefa ne kadar çok olursa olsun onun tatlı acısına tahammül etmelidir. Âşık çevre incinmemeli ve onun muhabbet tazelediğini bilmelidir.

Bilirim derdini safâ yerine
Çekerim cevriyi vefâ yerine³⁶

(Ey sevgili) derdini safâ bilirim, cevriyi de vefa yerine çekerim.

Ey Fuzûlî yâr eger cevri etse andan incinme
Yâr cevri âşıkta her dem muhabbet tâzeler³⁷

Ey Fuzûlî, yârın cevriyi andan incinme. Çünkü yârın cevri her an âşığın muhabbetini tazeler.

³³ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, s. 293.

³⁴ Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkitli Metni*, AKM Yayınları, Ankara 1991, s. 502.

³⁵ Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Divân Şâiri Vecdî ve Divânçesi*, MEB Yayınları, Ankara 2002, s. 78.

³⁶ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 268.

³⁷ Kenan Akyüz vd., *Fuzûlî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 169.

5. Sevgilinin ceviri ve cefası âşığa olan ilgi ve alâkasını gösterir. Sevgilinin âşığa cevretmemesi, âşıktan yüz çevirdiğine işarettir. Bu yüzden âşık onları bir lütuf ve kerem bilmelidir. Asıl zor olan sevgilinin iltifatına tahammüldür. Âşık, sevgilisinden her ne gelirse canına minnet bilmeli, kendisini hor ve hakir etse de incinmemeli, bütün bunları kendisi için bir izzet ve hürmet bilmelidir.

İltifâtına tahammül ne belâdır ey dil
Yârdan cevri ü cefâ lutf u keremdir bilene³⁸

Ey gönül, asıl sevgilinin iltifatına (giderken geri dönüp bakmasın) tahammül zordur. Yârın ceviri ve cefası, bilen için bir lütuf ve keremdir.

Cânına cefâlar ideyin dir imiş ol yâr
Andan ne gelürse görürüm cânuma minnet³⁹

O yâr canna cefalar edeyim, der imiş. Ondan ne gelirse canuma minnet görürüm.

Ger hor u hakir itse be Ahî seni ol yâr
İncinme ki uşşâka budur izzet ü hurmet⁴⁰

Ey Ahî, seni o yâr hor ve hakir etse de incime. Çünkü sevgilinin bu davranışları âşıklara bir izzet ve hürmettir.

6. Âşık, sevdiği güzelin sövüp saymasını dua kabul etmelidir. Sevgilinin cevriinden ancak ahmaklar şikâyet eder, onun cefasını sevmeyenler ise münafıklardır.

Âşık oldur ki sevdiği güzelin
Bile düşünâmını du'â yerine⁴¹

Âşık, sevdiği güzelin sövüp saymasını dua bilen kişidir.

Egerçi cevriini dilber bize begâyet eder
Begâyet ebleh ola her kim ol şikâyet eder⁴²

Sevgili bize cevriini artırdıkça artırır... Bundan dolayı şikâyet eden kimse çok ahmaktır.

³⁸ Ali Nihat Tarlan, a.g.e, s. 267.

³⁹ Necati Sungur, *Âhî Divânı (İnceleme-Metin)*, KB Yayınları, Ankara 1994, s. 87.

⁴⁰ Necati Sungur, a.g.e, s. 87.

⁴¹ Ali Nihat Tarlan, a.g.e, s. 268.

⁴² Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; a.g.e, s. 138.

Muhabbet yolu Şeyhî tahammülle cefâdır
Cefâ sevmeyen olur bu mahfilde münâfık⁴³

Şeyhî, muhabbet yolunda cefaya tahammül edilmelidir. Bu yolda cefayı sevmeyen münafıktır.

7. Âşık, aşk yolunda cihan varlığını bir yokluk bilmeli ve bu yolda bütün varından geçmeyi kendisi için farz bilmelidir.

Aşk yolunda cihân varlığı çün yokluktur
Varımı yoğumu ger verem ü varam kime ne⁴⁴

Aşk yolunda cihan varlığı bir yokluktur. Bu yolda varımı yoğumu verip yâre varırsam bundan kime ne!

Terk-i mâl itmek nedür yolına baş u cân fedâ
Farzdur baş oynamak çün âşık-ı merdâneye⁴⁵

(Sevgilinin) yoluna maldan geçmek nedir? Onun yoluna baş ve can fedadır. Mert âşığa bu yolda başını vermek farzdır.

Senündür baş u cân yârüm senündür
Nedür bu baş u cân vârum senündür⁴⁶

Yârim baş ve can senindir. Baş ve can nedir ki, bütün varım senindir.

8. Âşık, sevgilinin bulunduğu yeri Cennet ve Kâbe gibi kıymetli bilmeli, orayı gözyaşlarıyla döne döne tavaf etmelidir. Sevgilinin mahallesini vatan tutmalı, sevgili kendisini kovsa da assa da öldürse de oradan ayrılmamalıdır. Sevgiliyi görmek arzusuyla ölünceye kadar orada beklemeli, hatta öldüğü zaman mezarının sevgilinin güzergâhında olmasını istemelidir.

Aşk ehli ol durur ki görem deyu yârını
Cânı çıkınca bekleye kûy-ı nigârını⁴⁷

Aşk ehli yâri görme arzusuyla sevgilinin mahallesinde ölünceye kadar bekleyendir.

⁴³ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; a.g.e, s. 189.

⁴⁴ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; a.g.e, s. 260.

⁴⁵ Yaşar Aydemir, a.g.e, s. 494.

⁴⁶ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 425.

⁴⁷ Ali Nihat Tarlan, a.g.e, s. 306.

Dil şâh-ı ışka bende olup itdi ihtisâs
Gitmez bu kapudan gerek öldür gerek as⁴⁸

*Gönül sevgiliye kölelik yapmaya alıştı. Artık assa da öldürse de
bu kapıdan ayrılmaz.*

Öldükde ben bu hasteyi eşk ile yusunlar
Cânâne güzâr etdiği yollarda kosunlar⁴⁹

*Öldüğüm zaman bu âşığı gözyaşı ile yıkayıp cananın geçtiği yola
defnetsinler.*

9. Muhabbet şehrinin sultanı sevgilidir, orada ondan başka vezir ve padişah olmaz. Âşık, kim olursa olsun kendisini sevgilinin kölesi bilmeli, daima hükmine boyun eğmeli, öldürse dahi emrinden çıkmamalıdır. Âşık, sevgili eşğinde kul olmayı cihanın en yüce makamı bilmeli ve onu dünya sultanlığından üstün tutmalıdır.

Şeyhîyim kim komuşum cânımı dilber yoluna
Bende kimin nesi var bende-i yârem kime ne⁵⁰

*Şeyhî'yim, canımı dilber yoluna koymuşum. Bende kimin nesi
var? Yârin kölesiyim, bundan kime ne!*

Gamzesinden dem-be-dem yagsa başıma tîg ü tîr
Hükm anundur kavlı anun tutduk boyun fermânına⁵¹

*Yan bakışından başıma devamlı kılıç ve ok darbeleri gelse de fer-
manına boyun eğdik, söz onun hüküm onundur.*

Cihânun izz ü câhın böyle iz'ân eyledüm ben kim
İşigünde kul olmak dehre sultân olmadan yegdür⁵²

*Cihanın değer ve itibarını şöyle anladım: Sevgilinin eşğinde kul
olmak dünyaya sultan olmaktan üstündür.*

10. Âşık, her an yâr ile beraber olmalı; fakat bundan canının bile ha-beri olmamalıdır. Aşkının hâllerini diline duyurmadan anlatmalıdır.

⁴⁸ Yaşar Aydemir, *a.g.e.*, s. 355.

⁴⁹ Vasfi Mahir Kocatürk, *Divan Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara 1963, s. 165-201.

⁵⁰ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 260.

⁵¹ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 261.

⁵² Mertol Tulum; M. Ali Tanyeri, *Nev'î Dîvân (Tenkitli Basım)*, İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977, s. 309.

Yâr ile hem-halvet ol cisminde cânın duymasın
Hâlet-i aşkın hikâyet kıl zebânın duymasın⁵³

Yâr ile beraber ol, ama cisminde canın duymasın. Aşkın hâllerini anlat ama dilin duymasın.

Derd-i yârı sakla ey dil şöyle kim cân bilmesin
Tâ ki râzım açmaya nazmım gibi gammâzıma⁵⁴

Ey gönül, yârın dardını öyle sakla ki can bilmesin. Ta ki sırrımı şîir gammâzına açmasın.

11. Âşık, sırrını açığa vurmamalı, feryadı, figanı ve ahı gizli olmalıdır. Gönül kanını içmeli, fakat bundan ne yaranın ne cananın ne de kendi canının haberi olmalıdır. Sevgiliden gelen belâ oklarını hediye kabul edip ciğerinde saklamalıdır. Aşkın elemelerinden ölse bile sesini çıkarmamalı, bülbül gibi ağlayıp inleyerek sırrını yabancılara duyurmamalıdır.⁵⁵

İfşâ-yı râzdan hazer eyle Neşâtiyâ
Derd ehlinin figân ile âhı nihân olur⁵⁶

Ey Neşâti, sırrı açığa vurmaktan sakın. (Çünkü) dert ehlinin figân ile ahı gizli olur.

Nûş kıl hûn-ı dili duymasın amma cânın
Kılma ifşâ bu safâ bezmini bî-gayr eyle⁵⁷

Gönül kanını iç ama canın duymasın, bu safâ meclisini kimsesiz yap, sırrı açığa vurma.

Peykân-ı belâyı dil-i agyâra duyurma
Cânın gibi hıfz eyleyerek tut ciğerinde⁵⁸

(Sevgiliden gelen) belâ okunun temrenini canın gibi ciğerinde saklı tut, yabancıya duyurma.

⁵³ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 225.

⁵⁴ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 272.

⁵⁵ Abdülbâki Gölpınarlı, *Hayyâm ve Rubâîleri*, İnkılâp ve Aka Yayınları, İstanbul 1973, s. 110.

⁵⁶ Mahmut Kaplan, *Neşâti Divânı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s. 106.

⁵⁷ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 266.

⁵⁸ Osman Horata, *Esrâr Dede Hayatı-Eserleri Şiir Dünyası ve Divânı*, KB Yayınları, Ankara 1998, s. 531.

Sabr eyle dilâ derdüni cânâne tuyurma
Cân içre nihân eyle velî câna tuyurma⁵⁹

Ey gönül, sabret derdini sevgiliye duyurma. (Derdini) can içinde gizle, fakat cana bile duyurma.

12. Âşık, aşkı uğrunda ardan, namustan geçmeli, kendi şehrinde rüsva olmalıdır. Âşıklığından dolayı başına atılan kınama taşlarına dayanmalı, onlarla ancak aşk binasını sağlamlaştırmalıdır. Sitem ve azar hançerlerine göğsünü siper etmeli, gördüğü düşmanlıklar sadece muhabbetini artırmalıdır.⁶⁰

Varmasın meyhâneye nûş etmesin câm-ı şarâb
Kûy-ı aşka gelmesin nâmus ile âr isteyen⁶¹

Namus ile ar isteyen aşk mahallesine gelmesin, meyhaneye varıp şarap içmesin.

Âşık oldur ki Gâlib şehrinde ola rüsvây
Sahrâ vü deşte gitme Mecnûn yâbâna söyler⁶²

Ey Gâlib, Mecnûn gibi çöle düşüp derdini yabana söyleme. Hakiki âşık kendi şehrinde rüsva olandır.

Çok hünerdür baş açık dîvâne olmak gerçi kim
Pehlevânlık seng-i ta'na tutabilmekdür kafa⁶³

(Aşk yolunda) baş açık divane olmak bir hünerdir; ama asıl yiğitlik kınama taşlarına dayanabilmektir.

Siper et sîneni gel hançer-i âzâra gönül
Böyledir resm-i mahabbet buna yok çâre gönül⁶⁴

Ey gönül, azar hançerine göğsünü siper et. Buna çare yok, muhabbet usulü böyledir.

13. Aşk, akılla idare edilemez. Aklın etkin olduğu alâka aşk değildir. Aşk, âşığın bütün bağlarını yıkar ve kendi bağlarını kurar. Bu sebepten

⁵⁹ Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 350.

⁶⁰ Molla Camî, *Baharistan* (çev: M. Nuri Gençosman), MEB Yayınları, İstanbul 1989, s. 23.

⁶¹ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 226.

⁶² Muhsin Kalkışım, *a.g.e.*, s. 456.

⁶³ Yaşar Aydemir, *a.g.e.*, s. 232.

⁶⁴ Recâizâde Ahmed Cevdet, *a.g.e.*, s. 247.

âşık, aşk ile iradenin bir arada olmayacağını bilmeli, aşk yolunda irade ve şuurunu terk etmeli, içtiği aşk şarabıyla kendinden geçmelidir.

İy gönül Aynî bigi her kim diler muhtâr ola
İhtiyârum terk idüp bî-ihitiyâr olmak gerek⁶⁵

Ey gönül, (aşk yolunda) her kim Âynî gibi istediği tarzda davranmak isterse, iradesini terk edip, iradesiz olmalıdır.

Aşk ile irâde bir yere cem' olmaz
Mest ana denir ki olmaya anda şu'ür⁶⁶

Aşk ile irade bir yerde olmaz. Şuuru olmayana sarhoş (âşık) denir.

14. Âşık, dünya ve ahiretten feragat etmeli ve kendi varlığını sevdiğinin güzelliğinde yok etmelidir.

Seni dir Ahmedî kim seni seven
Gerek dünyâ vü ukbâdan ferâğı

*Ahmedî, hep seni anar; seni sevenin dünya ve ahiretten el çekmesi gerekir.*⁶⁷

Âşık kim ola ol ki cemâlinde habîbün
Mahv olubanun kendüzinün varın unıda

*Âşık o kişiye denir ki, sevgilinin güzelliğinde yok olarak kendisinin varlığını unutsun.*⁶⁸

15. Aşk yolunda cilve, naz, tegafül ve ihtiraz güzellere farzdır. Âşıklara ise feryat, gözyaşı vacip, yanıp yakılma ve niyaz farzdır.

Olmuş berâ-yı cilve-i nâz u niyâz farz
Âşıklara niyâz u civânâna nâz farz

(Aşk yolunda) güzellere cilve ile naz, âşıklara da niyaz farz olmuştur.

Uşşâk-ı zâra ruhsat-ı yek-nazra yok velî
Hûbâna hem tegâfûl ü hem ihtirâz farz

(Aşk yolunda) inleyen âşıklara tek bir nazara bile izin yokken güzellere hem tegafül hem de ihtiraz farzdır.

⁶⁵ Ahmet Mermer, *a.g.e.*, s. 521.

⁶⁶ Muhsin Kalkışım, *a.g.e.*, s. 448.

⁶⁷ Yaşar Aydemir, *Ahmedî Divânı'ndan Seçmeler*, KTB Yayınları, Ankara 1988, s. 266.

⁶⁸ Yaşar Aydemir, *a.g.e.*, s. 204.

Ahkâm-ı şer'-i ışkı sorarsan gönül nedir
Feryâd u girye vâcib ü sûz u güdâz farz⁶⁹

Ey gönül, aşk yolunun hükümleri nedir diye sorarsan; bu yolda feryat ve gözyaşı vacip, yarıp yakılma farzdır.

16. Altın ve gümüş ile vuslat elde edilemez. Âşık altın sarısı yüzüyle yalvararak sevgilinin ayaklarına gözyaşı incileri dökmelidir. Çünkü yalvarmak nice yalvarılanı, zamanla yalvarmanın kiblesine perçinler.⁷⁰ Bu yüzden âşık, vuslata nail olabilmek için başını taştan taşa vurup durmadan ağlayarak yalvarmalı, bütün varından geçip aşkın her türlü elemelerini çekmelidir.

Bulmadı çâre sîm ü zer viren nigârün vaslına
Çün çâre yalvarmag imiş bî-çâre yalvarsan n'ola⁷¹

Altın ve gümüş veren güzele kavuşmaya çare bulamadı. Bîçarenin sevgiliye kavuşmasının çaresi yalvarmak imiş.

Hâsıl olmaz vasl-ı cânân virmeyince nakd-i cân
Taşlara başun döğüp bin yıl kuru aglayu gör⁷²

Bin yıl gözyaşı da döksen, başını taşlara da vursan yolunda can vermedikten sonra sevgiliye kavuşmak mümkün olmaz.

Vefâyı görmez o cân kim cefâya katlanmaz
Visâle hiç ire mi çekmedin elem âşık⁷³

Âşık, elem çekmeden sevdiğine hiç kavuşabilir mi? Cefaya katlanmayan âşık vefa göremez.

17. Bütün bunlara rağmen canını vermeden vuslatın gerçekleşmeyeceğini de bilmelidir. Âşık, bu dünyadaki vuslatın aşkı yok ettiğini, hakiki vuslatın aşk yolunda can verilerek elde edilen vuslat olduğunu bilmelidir.

⁶⁹ Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, AKM Yayınları, Ankara 1991, s. 422.

⁷⁰ Mevlâna, *Divan-ı Kebîr'den Seçme Şiirler I* (çev.: Mithat Baharî Beytur), MEB Yay., İstanbul 1995, s. 27.

⁷¹ Ahmet Mermer, *Karamanlı Aynî ve Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 317.

⁷² Hamit Bilen Burmaoğlu, *Bursalı Lami'î Çelebi Divanı'dan Seçmeler*, KB Yayınları, Ankara 1989, s. 134.

⁷³ Hamit Bilen Burmaoğlu, *a.g.e*, s. 11.

Dedim hiç deyr-i bâkîde vefâ suretleri var mı
Dedi mahvetdi vuslat âşık u maşûk ahvâlin⁷⁴

*(Rüyamda Mecnûn'a) bakî âlemde vefa suretleri var mı dedim:
(O da) vuslat, âşık ve sevgilinin hâllerini yok etti, dedi.*

18. Âşık, sevgiliye kavuşmaya tamah etmemeli, ebedî olan muhabbet zevkini bir anlık vuslata değişmemelidir.

Tama' itme visâl-i yâre ey dil hâlüne şükr it
Mahabbet zevkî bâkîdür değişme anı bir âna⁷⁵

Ey gönül, yâre kavuşmaya tamah etme, hâline şükret. Muhabbet zevki ebedîdir, bunu bir ana değişme.

19. Ayrılık ve hicran âşığın muhabbetini artırmalıdır. Ayrılık ve hicrana düşen âşık sevgilinin hayalini gözünün bebeğine ve gönlünün her köşesine nakşetmelidir. Böylelikle baktığı her yerde sevgiliyi görmeli ve onu seyrederek eğlenmelidir. Aslında sevgili her an âşığın dilinde, yürüyüp oturduğunda yanında, baktığında da önünde olmalıdır. Aşk ile gözü açılan âşık, yâr cemalini her zaman her şeyde temaşa eder.

Bin pâre eylese dili şemşîr-i firkatün
Her pâresinde yine mukarrer mahabbetün⁷⁶

Ayrılık kılıcın gönlü bin parçaya bölse de her parçasında şüphesiz yine muhabbetin vardır.

Sûret-i yâr ile dil hânesini deyr eyle
Yâri her kûşede bir sûret ile seyr eyle⁷⁷

Gönül hanesini yârin suretleriyle bir kilise gibi donat ve böylelikle sevgiliyi her köşesinde bir surette seyret.

Âşık oldur kim devâsuz derd-i yâri hoş gör
Vaslı girmezse ele ıyşı hayâliyle ide⁷⁸

Âşık, devâsız yar derdini hoş gören ve kavuşamadığı zaman hayâliyle eğlenendir.

⁷⁴ Vasfi Mahir Kocatürk, a.g.e, s. 165-166.

⁷⁵ Yaşar Aydemir, *Behiştî Divanı*, MEB Yayınları, Ankara 2000, s. 469.

⁷⁶ Mahmut Kaplan, a.g.e, s. 128.

⁷⁷ Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı; *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, MEB Yayınları, Ankara 2001, s. 12.

⁷⁸ Ahmet Mermer, a.g.e, s. 609.

20. Âşık, aşk derdinin kolay bir yük olmadığını bilmelidir. Kaf'ın bile taşıyamadığı, nice âlimleri dahi hayretten hayrete düşüren aşk, önce kolay görünür ama sonradan belâlar gösterir. Bu sebeple herkes bu yolda daim olamaz.

Derd-i aşkı ey dil âsândır deyü çok urma laf
Aşk bir yükür ki ham olmuş onun altında kaf⁷⁹

*Ey gönül aşk derdi kolaydır diye konuşma. Aşk öyle bir yükür ki,
Kaf bile onun altında eğilmiştir.*

Rûzigâr âyinesinde sûret-i ahvâl-i aşk
Evvel âsân görünür sonra belâlar gösterir⁸⁰

*Aşkın hâlleri zaman aynasında önce kolay görünür, ama sonra
belâlar gösterir.*

Allâme gelse tıfl-ı ebîcâd-h^vân olur
Olmaz cihânda ışk gibi mekteb-i garîb⁸¹

*Cihanda aşk gibi garîp bir okul olmaz. Âlim de gelse orada yeni
okumaya başlayan çocuk gibi olur.*

Sultân-ı aşk serde nişîmen tutar durur
Her şahs aşkı başa çıkarmaz nizâm ile⁸²

*Aşk sultanı başta oturduğundan her şahs onu düzenli bir şekilde
sonuna kadar taşıyamaz.*

21. Âşık, azat kabul etmemeli, sevgili azat etse bile aşkın azat etmeyeceğini de bilmelidir.

Bend-i zülfinden halâs olsa düşer zencire dil
Aşk âzâd eylemez ger yâr âzâd itse de⁸³

*Gönül, saçının bağından kurtulsa (delirip) zincire düşer. (Âşığı)
yâr azat etse de aşk azat etmez.*

⁷⁹ Recâizâde Ahmed Cevdet, a.g.e, s. 203.

⁸⁰ Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 137.

⁸¹ Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, AKM Yayınla, Ankara 1991, s. 294.

⁸² Muhsin Macit, *Erzurumlu Zihnî Divanı*, KB Yayınları, Ankara 2001, s. 271.

⁸³ Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Divân Şâiri Vecdî ve Divânçesi*, MEB Yayınları, Ankara 2002, s. 131.

22. Âşık, aşk derdinin tek çaresinin ölmek olduğunu bilmeli ve bu yüzden dert ve gamı deva kabul etmelidir.

Dün tabîbe derd-i dilden bir devâ sordum dedi
Gam yemeden özge bu derdin devâsın bilmedim⁸⁴

Dün tabibe gönül derdi için bir deva sordum ve o, bu derdin gam yemeden başka devasını bilmiyorum, dedi.

Çekme zahmet yok durur dermân onulmaz derdime
Ey tabîb âhir marîz-i aşka ölmekdür ilâc⁸⁵

Ey tabip, zahmet çekme, onulmaz derdimin dermanı yoktur. Aşk hastasının ilacı sonunda ölmektir.

Bir tabîbe derd-i aşkun çâresin sordum didi
Ey Ziyâ'î âkıbet teslîm-i cândur çâresi⁸⁶

Bir tabibe aşk derdinin çaresini sordum. (Tabip): "Ey Ziyâ'î, bu derdin çaresi; sonunda canı teslim etmektir" dedi.

Âşğın ezelde başlayan aşk yolculuğu ölmekle bitmez. Mezarda devam edip ahirete kadar uzar, gider. Hâl böyle olunca aşk ve muhabbetin hâllerini ifadeye kelimeler yetmez. Kelimeler yetersiz kaldığı zaman âşık, sessiz, harfsiz ve sözsüz, susarken de aşkını anlatır. Çünkü söz tükense de aşkın ve muhabbetin beyanları bitmez.

Ölsek Hayâlî derdimizi âleme yine
Söyler zebân-ı hâl ile seng-i mezârımız⁸⁷

Ey Hayâlî, ölsek de mezar taşımız aşk derdimizi âleme hâl diliyle anlatır.

Umarın haşrda cân oynadugumdan tuyalar
Mâh-rûlar diyeler birbirine odur bu⁸⁸

Umuyorum ki kıyamet gününde, (sevgili uğruna) canımla oynadığımı ay yüzlüler duyarlar da, birbirlerine (beni göstererek) işte bu odur derler.

⁸⁴ Ali Nihat Tarlan, *a.g.e.*, s. 221.

⁸⁵ Mustafa İsen, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 107.

⁸⁶ Müberra Gürgendereli, *Hasan Ziyâ'î Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı (İnceleme-Metin)*, KB Yayınları, Ankara 2002, s. 313.

⁸⁷ Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 155.

⁸⁸ Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 415.

Zebân kesilse kesilmez lisân-ı ışk u muhabbet
Cihân dükenme dükenmez beyân-ı ışk u muhabbet⁸⁹

*Söz tükense de aşk ve muhabbet lisanı bitmez. Cihan tükense
aşk ve muhabbetin beyanı tükenmez.*

Aşk, girdiği gönüllerde sessiz sedasız durmaz, kendini belli etmek için âşığa çeşitli telkinlerde bulunur. Aşkın telkinleri karşısında hayretlere düşüp şaşırın bîçare âşık,⁹⁰ âşıklığını yüzlerce perde arkasında bile gizleyemez.⁹¹ Ah, kanlı gözyaşı, sinedeki dağlar, benzin sarılığı, zayıflık, garibane bakışlar, acıklı davranışlar, heyecandan dilin tutulması, yemeden içmeden kesilme, uykusuzluk ve insanlardan uzaklaşmak gibi aşkın sözden üstün beyanları, âşığı; yüz kişinin içinde gökte yıldızlar arasında parıldayan ay gibi belli eder.⁹² Âşık, konuşmadan lisan-ı hâl ile de âşıklığını ortaya koyar.

Aşkını gizleyem derim nideyin
İhtiyârım yok iken âh gelir⁹³

(Ey sevgili, kendi kendime) aşkını gizleyeyim derim; ama ihtiyârım yok iken ah gelir(onu herkese belli eder).

Şâhid-i âdil gözüm yaşıyla gönlüm odudur
Ârif olan mâcerâm anlar güvâhımdan benim⁹⁴

Gözyaşım ile gönlümdeki ateş âşıklığıma adil şahittir. Arif olan şahitlerimden maceramı anlar.

Tutam ki anun aşkın kimseneye dimeyem
Benzüm sarusu anı halka çahısar âhir⁹⁵

Diyelim ki, onun aşkını kimseye söylememeyim. Benzimin sarılığı sonunda onu herkese bildirir.

⁸⁹ Mertol Tulum; M. Ali Tanyeri, *a.g.e.*, s. 250.

⁹⁰ Münire Daniş, *Şem İle Pervane Aşkın Ateş Öyküsü*, Timaş Yayınları, İstanbul 2003, s.10, 54.

⁹¹ Molla Camî, *a.g.e.*, s. 138.

⁹² Mevlâna, *Divan-ı Kebîr'den Seçme Şiirler II* (çev.: Mithat Baharî Beytur), MEB Yayınları, İstanbul 1995, s. 17, 86.

⁹³ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 173.

⁹⁴ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 222.

⁹⁵ Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nazım*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, I, 143.

Âşıklığıma şâhid-i âdil mi degildir
Evzâ-ı hazînimle garîbâne nigâhım⁹⁶

Acıklı davranışlarımla garipçe bakışlarım âşık oluşuma adil bir şahit olmaz mı?

Bu ne sırdır göricek yüzünü aklım dağılır
Anun için tutulur sözde lisânım bilesin⁹⁷

Bu nasıl bir sırdır! Yüzünü gördüğüm zaman aklım dağılır ve bu yüzden dilim tutulur, bilesin.

Pister-i gamda gözüm giceler uyhu görmez
İderin subha degin nâleleri döne döne⁹⁸

Gam yatağında gözüm geceleri uyku görmez. Sabaha kadar döne döne inlerim.

Halkdan kat'-ı alâka eyleyüp ankâ gibi
Bir kanâ'at küşesinde âşiyân itmek gerek⁹⁹

Halktan alâkayı kesip Ankâ gibi bir kanaat köşesinde yuva tutmak gerek.

Aşkın birbirine uymaz hâlleri içinde âşığın yaşadığı tezatlara ona ayrı bir haz verir. Sevgiliyi gördüğü zaman kendinden geçer, görmediğinde ise âdeta ölür. Gönlünü yakıp yıkan aşkı aynı zamanda canının rahatı bilir. Derdi derman bilir, derdine derman etseler asıl o zaman hasta olur. Gamla kederle dolu iken yine de sevinçlidir. Gülün yanındaki bülbül gibi vuslatta dahi sevdiğine hasrettir. Sevdiğinin nazlanması karşısında yalvarmaktan hoşlanır. Âşık bütün bu yaşadıklarından dolayı şikâyet etmez. Aşkın kendine has tadını ancak âşıklar bilir.

Hem âfet-i dil hem sebeb-i râhat-ı cândır
Uymaz hele birbirine etvâr-ı mahabbet¹⁰⁰

Aşk, hem gönlün afeti hem de canın rahatıdır. Muhabbetin hâlleri birbirine uymaz.

⁹⁶ Fahir İz, *a.g.e.*, s. 412.

⁹⁷ Mustafa İsen, Cemâl Kurnaz; *a.g.e.*, s. 236.

⁹⁸ Sabahattin Küçük, *a.g.e.*, s. 387.

⁹⁹ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 132.

¹⁰⁰ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 99.

Aşk derdinden olur âşık mizâcı müstakim
Âşıkın derdine dermân etseler bîmâr olur¹⁰¹

Âşığın mizacı ancak aşk derdiyle düzelir. Ne zaman ki, âşığın derdine derman etseler asıl o zaman hasta olur.

Yek-rengi-i mahabbeti gör kim Neşâtiyâ
Âşık ki sitemle pür gam iken yine şâd olur¹⁰²

Ey Neşâtî, muhabbetin tek renk olduğunu buradan anla ki, âşık sitem ve gamla dolu iken bile sevinçli olur.

Göricek bî-hûd olur dil görmeyince hod ölü
Kalmışam âciz bu cân-ı bî-karârımdan meded¹⁰³

Gönül, sevgiliyi görünce kendinden geçer, görmeyince de ölü. İmdat! Bu kararsız canının elinden aciz kaldım.

Bundan özge âlem olur mu ki bezm-i hâsda
Nâzenînün nâz ede sen turmaya yalvarasın¹⁰⁴

Nazlı sevgili naz ede, sen de durmayıp yalvarasın. Hususî mecliste bundan güzel âlem mi olur?

Sevgiliye karşı sınırsız hoşgörü sahibi olan âşık, bütün bu kabulleniş ve vazgeçişleri karşılığında, sevgiliden; ağıyar ve rakibe rağbet etmemesini, kendisine mihr ü vefa gösterip insaf ve adaletle muamele etmesini ister. Sevgili ise âşığın bu isteklerini, hakiki âşık ile âşıklık iddiasında bulunanı ayırt etmek ve böylelikle aşk mülküne nizam vermek gayesiyle hiç nazara almaz.

Dedim uşşâka cevri etme dedi o hûblar şâhı
Siyâset olmayınca aşk mülkinde nizâm olmaz¹⁰⁵

(Sevgiliye) âşıklara cevretme dedim: "O güzeller şâhı da siyaset olmayınca aşk mülkinde düzen olmaz" dedi.

Aşk, karası olmayan bir derya gibidir. Bu deryaya dalıp da tekrar çıkmak mümkün değildir. Âşık, aşk deryasına sevgiliyi görerek veya methini, tavsifini işiterek veyahut da rüyasında görerek düşer. Düştüğü andan iti-

¹⁰¹ Kenan Akyüz vd., *a.g.e.*, s. 177.

¹⁰² Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 108.

¹⁰³ Hamit Bilen Burmaoğlu, *a.g.e.*, s. 110.

¹⁰⁴ Yaşar Aydemir, *a.g.e.*, s. 456.

¹⁰⁵ Kenan Akyüz vd., *a.g.e.*, s. 185.

baren de kendini ondan kurtaramaz. Bu deryanın gelgitleri, dalgaları ve girdaplarında âşğın başına gelmedik hâl kalmaz. Onun çektiklerini ne sevgili ne yakınları ne de dostları bilir. Âşğın neler çektiğini ancak Allah bilir.

Çekdiğim derdi ne hem-hâne ne hem-râh bilir
Âşıkım hâl-i dil-i zârımı Allâh bilir¹⁰⁶

Çektiğim derdi ne ailem ne de yol arkadaşım bilir. Âşğım, inleyen gönlümün hâlini ancak Allah bilir.

Âşık, aşkın bunca elemelerini çekerken maşuk da gönülleri yakan aşk ateşinden habersiz değildir. Çünkü aşk odu önce maşuka, ondan da âşğa düşer.¹⁰⁷ Ateş, önce şemi daha sonra da pervaneyi yakar.

Sûz-ı dilden bî-haberdür sanmanız cânâneyi
Şem'i yakmaz mı ol âteş kim yakar pervâneyi¹⁰⁸

Sevgiliyi gönüldeki ateşten habersiz sanmayın. Pervaneyi yakan o ateş mumu yakmaz mı?

Aşk her âşıkta değişik tezahür eder. Ne kadar âşık varsa o kadar da aşk vardır. Aşk, doğum ve ölüm gibi insan iradesine bağlı olmayan ilahî bir sırdır. Bu sebepten aşkı tam manasıyla anlatmak ve tarif etmek mümkün değildir. Buna rağmen bazı şairler, kendi aşk telakkilerinin¹⁰⁹ bir yansıması olarak aşkı tarif etmişlerdir.

Şâhân-ı zemâna zîr-i destî
Şâhîn-i hümâ-şikârdur ışk
Deryâ-yı derûn-ı dilde mahfî
Bir gevher-i âb-dârdur ışk¹¹⁰

Aşk, zamanın şahlarının elleri altında hüma avlayan bir şahindir. Aşk, gönül deryasının derinliklerinde gizli parlak bir mücevherdir.

¹⁰⁶ Metin Akkuş, *Nef'i Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 300.

¹⁰⁷ İskender Pala, "Âh Mine'l-Aşk", *Âh Mine'l-Aşk*, LM Yayınları, 3. bs, İstanbul 2002, s. 303.

¹⁰⁸ Rekin Ertem, *Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 242.

¹⁰⁹ Klâsik Türk edebiyatındaki aşk anlayışı şairlerin kabuller dünyasına göre farklılıklar arz etmektedir. Fuzûlî'nin, Nedim'in ve Şeyh Gâlib'in aşk anlayışları birbirlerinden farklıdır. Bu makalede klasik Türk şiirinde kabul gören genel aşk anlayışı söz konusu edilmiştir.

¹¹⁰ Mustafa Çıpan, *a.g.e.*, s. 524.

Kevser-i âteş-nihâdın adı aşk
 Dûzah-ı Cennet-nümânın adı aşk
 Bir lûgat gördüm cünûn isminde ben
 Anda hep cevır ü cefânın adı aşk

Aşk dediğin şey ateş yaratılış bir kevserdir. (İçmek istersin, ama ateştir.) Cennet gibi görünen cehennemın adını da aşk koymuşlar (girmek istersin, ama yanarsın). Ben "Çılgınlık" adı verilen bir lûgat gördüm ki, içinde ne kadar cevır ü cefâ (ile ilgili kelime) varsa, (karşılarna) hep "aşk" yazılmış.¹¹¹

Klasik Türk edebiyatında aşkı sadece şairler değil, nesir üstatları da kendilerine konu edinmişlerdir. Bunlardan Sinan Paşa, ünlü eseri *Tazarrûnâme*'nin aşk bahsinde; secilerle süslü şiir gibi üslubuyla aşk, âşık ve aşkın hâllerini şöyle dile getirmektedir: "Aşk efsâne vü efsûn degüldür, aşk san'at-ı her dûn degüldür. Her aşk dâvâsın eden âşık olmaz ve her mahabbetden dem uran sâdık olmaz. İlahî! Her kişi merd-i aşk olmaz ve değme kalbde derd-i aşk bulunmaz. Aşk bir kîmyâdur anun ma'deni cân olur; aşk bir cevherdür anun mekânı kân olur. Aşk bir cûşdur, anun da şeydâları var; aşk bir hurûşdur, anun da deryâları var. Her dil ki aşka hâne ola, tîr-i belâyâ nişâne olur ve her gönül ki mahabbetde makâm ola mihnet anda müdâm olur."¹¹²

Âşık sîmurg gibidir, aşk ateşinde yanar kül olur ve külünden âdeta binlerce âşık tekrar doğar. Âşıklar, dünyada onmazlar ama, kâinat durdukça var olurlar.

Bu nakd-i cânı dâğum almağa göz karadur
 Bildüm ki anı âşık onmaz cihânda bitmez¹¹³

Aşk yarası canımı almak için göz kızartır, durur. Nihayet anladım ki, âşık onmaz ve cihanda da bitmez.

Âşıkların sevgiliye meyillerine sebep, sevgilinin yüzünde ve gözünde gördükleri ilahî cezbedir. Beşerî de olsa, aslında aşk; cihanın canının kendisini aratmasıdır. Allah, âşıkları aşk vasıtasıyla kendine doğru çeker. Bu çekilişe kapılan âşıklar, aşkın kanatlarında beşerî aşktan hakiki aşka doğru yükselirler.

¹¹¹ Muhsin Kalkışım, *a.g.e.*, s. 439; İskender Pala, *a.g.e.*, s. 305.

¹¹² Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târîhi*, MEB Yayınları, İstanbul 1971, I, 492-493.

¹¹³ Cemâl Kurnaz, Mustafa Tatcı; *a.g.e.*, s. 99.

Meyl etmez idi âşık-ı şûride-dil ana
Olmasa rûy-ı yârda ger cezbe-i îlâh¹¹⁴

*Yârin yüzündeki îlâhî cezbe olmasaydı gönlü perişan âşık ona
meyil etmez idi.*

Âşıkın tîg be-dest-i ser-i râhıdır aşk
Belki bî-çâreye bir mekr-i İlahîdir aşk¹¹⁵

*Aşk, âşığın yolunun başında elinde kılıçla¹¹⁶ bekleyen biridir.
Belki de aşk, biçare âşık için İlahî bir hiledir.*

Varlık âleminde bin bir türlü tezahürü ile aşk, ne söze sığar ne de ona bir hudut çizilebilir. Onun mahiyetini ve varlıklardaki türlü tecellilerini beyanda kalem de kelam da aciz kalmıştır. Hulâsa, aşkı ve âşıklığı yine aşk izah eder.¹¹⁷

Ne kilik-i sühan-gû ne lisân vafına kâdir
Dillerle ne mümkün k'ola takrîr-i mahabbet¹¹⁸

*Ne kalem ne de dil aşkın hâllerini anlatmaya güç yetiremez. Mu-
habbeti sözlerle anlatmak mümkün değildir.*

İnsanlık tarihinin en değişmez duygularından biri olan aşk, hem ilahî hem de mecazi boyutta klasik Türk edebiyatının ana temalarından birini oluşturmuştur. Varlık âleminde bin bir renkte tecellî eden aşk etrafında zamanla geniş bir aşk edebiyatı meydana gelmiştir. Bu aşk edebiyatı içerisinde şairlerin birer âşık hüviyetiyle, aşk ve âşıklık hakkında ortaya koydukları görüşleri bu edebiyatta kabul gören aşk anlayışını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Buna göre; bir nasip olan aşk, ezelde başlar ve ebede kadar sürer. Bu süreçte âşıklık iddiası ile aşk meydanına çıkan âşık, muhabbet mektebinde aşk ilmini tahsil eder, aşk ateşi içinde çeşitli imtihanlardan geçer. Âşık, aşk yolunda, sevgilinin sitemine, azarına, cev-

¹¹⁴ Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s. 266.

¹¹⁵ Haluk İpekten, *Nâ'îlî Divânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990, s. 142.

¹¹⁶ Mekk kelimesinin lûgat manası hile ve düzen demektir. Allah, kuluna elbette ki hile ve düzen kurmaz. Beyitte, Allah'ın kulunu aşk vasıtasıyla kendisine doğru çektiği anlatılmak istenmiştir.

¹¹⁷ Mevlâna, *Mesnevi*, (çev: Veled İzbudak, Adûlbaki Gölpinarlı), MEGSB Yayınları, İstanbul 1988, I, 10.

¹¹⁸ Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm Es'ad ve Dîvânı*, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s. 175.

rine ve cefasına katlanır. Bela, mihnet, dert ve gam merdiveniyle yüce aşk dergâhına yükselen âşık; kendi şehrinde rüsva olur, kınanır. Ardan, namustan, dinden, imandan ve bütün varından geçer.¹¹⁹ Bütün bunlara rağmen vuslata nail olamaz ve nihayet canından da geçer. Âşıklara göre dünyadaki vuslat aşkı öldürür, hakiki vuslat can verilerek elde edilen vuslattır. Âşık, ancak can vererek aşkta mükemmele ulaşır.

“THE RULES OF AFFECTION IN CLASSICAL TURKISH POETRY”

Abstract

Love is one of the most important feelings in the history of humanbeing. Because of this it is the main topic of Turkish literature among others in world literature. In connection with its divine and metaphorical character, in time a great literature of love was created in classical Turkish literature. Poets stated the understanding of their love and the rules of love in their poems. The rule of love is important in order to reflect the conception of love in classical Turkish poetry.

Keywords

Classical Turkish Poetry, love, lover, rules of love, rules of affection

---

¹¹⁹ Şeyh-i San'an Hikâyesi için bk. Ferideddin-i Attar, *Mantık al-Tayr* (çev: Abdülbaki Gölpınarlı), MEB Yayınları, İstanbul 1968, I, 97-127.